

3.24. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОЛОГО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ORGANISATION OF ENVIRONMENTAL EDUCATION IN A VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTION

Аліна Оберемок

викладач Вищого професійного училища
№ 25, м. Хмельницького,
<https://orcid.org/0009-0002-5026-4920>
alina_oberemok@ukr.net

Alina Oberemok

teacher of Higher Vocational School № 25,
Khmelnyskyi,
<https://orcid.org/0009-0002-5026-4920>
alina_oberemok@ukr.net

Актуалізовано пріоритетні завдання для формування екологічної компетентності здобувачів професійної освіти. Висвітлено досвід організації еколого-просвітницької роботи в закладі професійної освіти з метою формування екологічної культури в учнів як соціальної першооснови переходу до сталого розвитку. Охарактеризовано успішні практики щодо формування екологічного мислення та культури в здобувачів освіти засобами проектної діяльності, участі у екозаходах, залучення до громадських ініціатив у сфері енергозбереження та зелених технологій.

The priority tasks for the formation of environmental competence of vocational education students have been updated. The experience of organizing ecological educational work in a professional education institution with the aim of forming an ecological culture in students as the social foundation of the transition to sustainable development is highlighted. Successful practices regarding the formation of environmental thinking and culture among students through project activities, participation in eco-events, involvement in public initiatives in the field of energy saving and green technologies are characterized.

Ключові слова: еколого-просвітницька робота, екологізація суспільства, професійно-технічна освіта, екологічний проєкт, екологічне виховання.

Keywords: ecological and educational work, environmentalization of society, vocational and technical education, ecological project, ecological education.

Сучасна екологічна ситуація спонукає до швидкої перебудови мислення людства і кожної конкретної людини, формування екологічної свідомості та екологічної культури. У зв'язку з цим екологічна освіта й екологічне виховання стають новим пріоритетним напрямом освіти. Досвід країн ЄС свідчить, що базуючись на принципах екологічної політики країни, високому рівні екологічної культури та активній позиції людини у природоохоронній діяльності, можна покращити стан навколишнього середовища. Водночас високий рівень екологічної культури неможливий без екологічної освіти, що

має здійснюватися на основі комплексності та безперервності освіти. Актуальним постає підвищення рівня освіти суспільства на основі інтеграції знань та модернізація усього освітнього простору з елементами сталого розвитку.⁸⁵⁹

В основі стійкого розвитку лежить перехід до «зеленої» економіки. «Зелена» економіка – це економіка, яка раціонально використовує природні ресурси, зберігає екосистеми і біорізноманіття та забезпечує при цьому зростання рівнів доходів і зайнятості. Це «низькокарбонова» економіка, економіка з мінімальним використанням вуглеводневих ресурсів, економіка з низькою енергоємністю.

Суспільство все більше занурюється в екологічну кризу, і війна в Україні лише посилює цю проблему. З одного боку, руйнування, спричинені російськими військами, завдають значної шкоди нашій економіці та природному середовищу. Однак, з іншого боку, повоєнне відновлення є унікальною можливістю для масштабної модернізації та екологізації усіх сфер народного господарства.

Відбудова країни вимагатиме великої кількості кваліфікованих фахівців для відновлення природних ресурсів та промислових об'єктів. Але недостатньо просто відновити промисловість – важливо зробити її більш екологічною, застосовуючи найкращі доступні технології та практики. Нашій економіці необхідно позбутися радянської промислової спадщини не тільки для економічного прогресу, але й заради захисту довкілля.

Пошуки шляхів для вирішення проблеми глобальної екологічної кризи не втрачають своєї актуальності. На початку XXI століття цивілізований світ відчув і усвідомив масштаби й можливі наслідки нехтування питаннями екологічної безпеки на всіх її рівнях – планетарному, національному, особистісному. Варто визначити також, що якими б глобальними не були екологічні проблеми, вирішення їх має починатися з особистісного рівня, на якому формується екологічна свідомість, екологічні цінності та екологічна культура особистості. Необхідно зазначити, що регламентує цю стратегію формування

⁸⁵⁹ Сафранов, Т. А., Чугай, А. В., & Ільїна, В. Г. (2023). *Проблеми екологічної освіти України: навчальний посібник*. ОДЕКУ. Сафранов, Т. А., Чугай, А. В., & Ільїна, В. Г. (2023). *Проблеми екологічної освіти України: навчальний посібник*. Одеса: ОДЕКУ. http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/11838/1/Safranov%20PEOU_NP_2023-85c.pdf

екологічної свідомості громадян державна освітня політика, а впроваджує – система освіти країни.⁸⁶⁰

Аналізуючи проблему глобального впливу суспільства на природу, гостро постала проблема органічного запровадження екологічних компонентів у освітній процес та істотного збільшення його дидактичного навантаження. Розв'язати ці проблеми можливо лише за умови створення системи екологічної освіти й виховання. Екологія як галузь знань набуває інтенсивного поширення, істотно впливає на всю систему освіти, передусім, на переорієнтацію цілей професійної (професійно-технічної) освіти, а також на якість підготовки і перепідготовки фахівців і покликана формувати широкий погляд на навколишній світ, людство та природу

Розв'язання екологічних проблем залежить не лише від науково-технічного розвитку суспільства, а й від рівня екологічної свідомості та відповідальності людини за стан навколишнього середовища. Необхідно змінити споживацьке ставлення до природного середовища через виховання екологічно культурної людини завдяки формуванню її екологічної свідомості, компетентності, поведінки засобами екологізації освіти.⁸⁶¹

Необхідність формування у підростаючого покоління екологічного світогляду зумовлена конкретними змінами в сучасному суспільстві: загостренням конфліктів у відносинах між людиною і природою, переходом до постіндустріальної стадії розвитку суспільства та глобалізаційними процесами.

Однією з ключових концепцій модернізації виховання та освіти є розвиток екологічної компетентності учнів. Ця потреба виникла внаслідок глибинних змін у світогляді, мисленні, традиціях і мотивації поведінки сучасної людини.

Як відомо, екологічні проблеми можуть виникати непередбачувано, мати різний рівень вияву і складність наслідків, отже, надзвичайно важливим є уміння особистості аргументовано обирати оптимальні рішення.

Таким чином, екологічна компетентність фахівців, що формується як складова професійної компетентності, має такі ознаки:

⁸⁶⁰ Яблунівська, К. (2021). Розвиток екологічної компетентності майбутніх викладачів спеціальних дисциплін закладів професійної освіти аграрної галузі: підсумки педагогічного експерименту. *Professional Pedagogics*, 2(23), 46–52 <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.23.46-52>

⁸⁶¹ Толочко, С. В., Бордюг, Н. С., & Міронєць, Л. П. (2022). *Знаю. Вмію. Дію*: навчальна програма для формування екологічної компетентності школярів. Інститут проблем виховання НАПН України. https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/Tolochko_S.V._Znaiu.Vmiu.Diiu_Prohrama__2022.pdf

мобільність; інноваційність знань; гнучкість використовуваних методів; критичність мислення.

Зауважимо, що при здійсненні первинної професійної підготовки у закладах професійної (професійно-технічної) освіти на основі базової загальної середньої освіти здобувачі одночасно з опануванням професійних кваліфікацій вивчають навчальні предмети з курсу повної загальної середньої освіти відповідно до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня (рівень стандарту).

Згідно з вимогами цих освітніх програм, результати навчання повинні робити внесок у формування такої ключової компетентності здобувачів як екологічна грамотність і здорове життя. Здобувачі освіти повинні усвідомлювати взаємозв'язок окремого предмета та екології на основі різних даних; ощадно та бережливо відноситися до природних ресурсів, забезпечувати чистоту довкілля.

Ключові компетентності можуть формуватися як через окремі предмети, так і через їх інтеграцію. Вони можуть об'єднуватися в наскрізні лінії. Виокремлення у навчальних програмах такої наскрізної лінії, як «Екологічна безпека й сталий розвиток» має на меті розвинути в учнів здатність застосовувати знання та вміння в реальних життєвих ситуаціях.

Проблематика наскрізної лінії реалізується через завдання, що забезпечують реальні дані про природні ресурси, їх збереження та примноження. Аналіз таких даних сприяння розвитку дбайливого ставлення до довкілля, формуванню екологічної свідомості, критичного мислення та здатності вирішувати проблеми, оцінюючи перспективи розвитку як природи, так і суспільства. Екологічна освіта для сталого розвитку охоплює питання охорони навколишнього середовища, ефективного використання природних ресурсів, підтримки екосистем, а також забезпечення успішного функціонування суспільства й економіки.

Виховання нового покоління можливо лише за умови сприятливого природного та соціального середовища. Сучасні екологічні проблеми виявляють особливу актуальність через загрозу фізичному та психічному розвитку людини. Тому важливою місією педагога є формування екологічної свідомості, яка об'єднує в собі екологічне мислення, етику та поведінку.

Екологічне виховання – це цілеспрямований вплив на особистість на всіх етапах її життя за допомогою розгорнутої системи засобів та методів, що має на меті формування екологічної свідомості,

екологічної культури, екологічної поведінки, екологічної відповідальності.

Екологічна культура – це діяльність людини (включаючи і наслідки такої діяльності), спрямована на організацію та трансформацію природного світу (об’єктів і процесів) відповідно до власних потреб та намірів.⁸⁶² Під екологічним просвітництвом як однією зі складових екологічної культури розуміють здатність людини відчувати живе буття світу, приміряти і пристосовувати його до себе, взаємоузгоджувати власні потреби й устрій природного довкілля.

Екологічна просвіта у закладах професійної (професійно-технічної) освіти має на меті не лише надання знань з екології, а й формування відповідального ставлення до навколишнього середовища. Це допомагає підготувати покоління фахівців, які здатні забезпечувати стаке використання ресурсів та впроваджувати інноваційні підходи до охорони довкілля.

У Концепції екологічної освіти України (2002) найголовнішим завданням екологічної освіти визначено формування екологічної компетентності, що передбачає:⁸⁶³

- виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави й світу;
- відродження кращих традицій українського народу;
- формування усвідомлення безперспективності технократичної ідеї розвитку й необхідності заміни її на екологічну;
- формування розуміння необхідності узгодження стратегії природи і стратегії людини;
- розвиток особистої відповідальності за стан довкілля;
- розвиток умінь приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища.

Тобто, згідно з Концепцією екологічної освіти в Україні, всі її надбання спрямовані на набуття фундаментальних екологічних знань і методології, а також на професійну екологічну підготовку, екологізацію спеціальних дисциплін та екологічного виховання. Це забезпечить формування цілісних екологічних знань і мислення,

⁸⁶² Заверуха, Н. М. (2006). *Основи екології*. Навчальний посібник. Каравела. https://dkrkm.org.ua/NMK/Zarbalieva/Studmed.ru_zaveruha-nm-serebryakov-vv-skiba-yua-osnovi-ekologiyi_bb38b820ffc.pdf

⁸⁶³ Концепція екологічної освіти України (2002). *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*, 7, 3–23.

необхідних для прийняття обґрунтованих управлінських рішень на рівні підприємств, галузей, регіонів, країни в цілому.⁸⁶⁴

Нині багато закладів професійної (професійно-технічної) освіти України уже мають позитивні практики щодо формування екологічної компетентності у здобувачів освіти. Зокрема, успішним є досвід Вищого професійного училища № 25 м. Хмельницького щодо розвитку «зелених» навичок у майбутніх фахівців та екологізації освітнього процесу в цілому.

Так, у співпраці з громадською організацією «Хмельницький енергетичний кластер» на базі училища реалізовано проєкт «Сонячна енергетика як складова освітнього процесу». Цей проєкт має на меті інтегрувати питання переходу до зеленої економіки в підготовку фахівців у сфері енергетики. В рамках проєкту на даху навчально-виробничого корпусу встановлено навчальну сонячну електростанцію, а згенерована електроенергія використовується в цьому корпусі закладу.

Для демонстрування користі від використання сонячної енергії, згенерованої за допомогою сонячних панелей, які сприяють зменшенню викидів шкідливих речовин у повітря, а також зниженню рівня шуму та електромагнітного забруднення і зацікавлення учнів у переході до альтернативних джерел енергії, в училищі були встановлені «сонячні лавки», призначені для заряджання мобільних телефонів та планшетів. Цей проєкт був реалізований у співпраці зі Школою кліматичного лідерства та громадською організацією «Хмельницький енергетичний кластер».

Щоб підвищити екологічну компетентність здобувачів освіти, заклад долучився до проєкту «Громадський моніторинг якості повітря міста Хмельницького». Учні активно використовують вимірювальний прилад, що встановлений в училищі, для вивчення рівня забруднення повітря та активно шукають шляхи зниження вмісту небезпечних і шкідливих речовин в атмосфері. Всі дані з приладу – станції моніторингу «AirFreshMax» є у вільному доступі, зокрема на сайті Eco City.⁸⁶⁵

У партнерстві з громадською організацією «Молодь за краще майбутнє» та за підтримки Британської ради «Активні громадяни України» здобувачі освіти реалізували проєкт «Урбаністична оаза», за

⁸⁶⁴ Герлянд, Т. М. (2024). Екологічна компетентність судноводіїв в умовах сталого розвитку. *Професійна педагогіка*, 1(28), 152–158. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741531/>

⁸⁶⁵ Eco City. (n.d.). <https://eco-city.org.ua/>

підсумками якого в училищі створено сучасну зелену зону відпочинку, облаштовано зони рекреаційного і спортивного дозвілля для здобувачів освіти та мешканців мікрорайону міста.

Екограмотність, правильне поводження з відходами, сортування сміття – це важливі речі, над якими повинен задуматися кожний, щоб зберегти довкілля. У м. Хмельницькому знаходиться єдиний в Україні навчальний центр поводження з відходами «Гуфі-центр», у якому здобувачі освіти мають можливість дізнатися про вплив відходів на довкілля, запобігання утворенню сміття, варіанти повторного використання, правила сортування відходів та компостування органіки, рекультивацію полігону і будівництво сміттепереробного комплексу.

З метою формування культури чистоти, правильного поводження з відходами та відповідального споживання ресурсів, об'єднання зусиль заради спільного майбутнього здобувачі освіти щорічно доєднуються до Всесвітнього дня прибирання «World Cleanup Day», який проходив під гаслом «Хай небо буде мирним, а Україна чистою».

Завдяки впровадженій системі еколого-просвітницької діяльності у ВПУ № 25 м. Хмельницького, участі здобувачів освіти у різноманітних проектах та ініціативах щодо охорони навколишнього середовища значно підвищується рівень їхніх екологічних знань, формується екологічне мислення і поведінка, а також покращується стан нашого довкілля.

Таким чином, проблема екологічного просвітництва здобувачів освіти стає надзвичайно актуальною у відповідності з концепцією сталого розвитку. Адже оптимізація взаємовідносин суспільства і природи, вироблення вмінь активно і цілеспрямовано впливати на природне середовище, не завдаючи йому шкоди, неможливі без відповідних екологічних знань, умінь і навичок. Саме тому в сучасному освітньому процесі значна увага відводиться екологічному просвітництву як ключовому інструменту для засвоєння практичних навичок пізнання природи. Поєднання екологічної освіти і просвіти є важливим показником сформованої екологічної культури учня. Формування екологічної культури через підвищення рівня екологічного просвітництва має бути не просто випадковим процесом, а систематичним та методологічно обґрунтованим елементом освітнього процесу.